

B. Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ HÉBRARD

Βραβευμένος αρχιτέκτονας της Σχολής Καλών Τεχνών του Παρισιού με το βραβείο της Ρώμης (1904), ο Hébrard είναι βαθύς γνώστης της αρχαιότητας και της αρχαιολογίας με κορυφαίο επίτευγμα της επιστημονικής του κατάρτισης την αναπαράσταση του ανακτόρου του Διοκλητιανού στο Σπαλάτο της Δαλματίας. Στη Θεσσαλονίκη, όπου βρίσκεται ως επικεφαλής της αρχαιολογικής υπηρεσίας της στρατιάς της Ανατολής, ασχολείται με τον αρχαιολογικό χώρο της Ροτόντας και της Αψίδας του Γαλερίου, ενώ παράλληλα επισκέπτεται, μελετά και φωτογραφίζει τα χριστιανικά μνημεία, αλλά και την παραδοσιακή αρχιτεκτονική της πόλης που διατηρείται ακόμη ανέπαφη στις περιοχές βορείως της Εγνατίας.

Επομένως ο Hébrard, εκτός από ιδρυτικό μέλος της Ένωσης Γάλλων Πολεοδόμων (1911) και κατ' επέκταση ένας από τους θεμελιωτές της μοντέρνας πολεοδομίας, είναι γνώστης της πόλης και της ευρύτερης περιοχής της, τόσο σε επίπεδο μνημειακού πλούτου, όσο και σε επίπεδο μορφολογίας. Οι γνώσεις του επάνω στη σελτζουκική τέχνη στη Μικρά Ασία¹⁰, καθώς και η πολύχρονη συνεργασία του με τον H. Prost, βασικό μελετητή των νέων πόλεων του Μαρόκου, του δίνουν μια ευρεία παιδεία σε θέματα πολεοδομίας και τοπικής αρχιτεκτονικής παράδοσης που καλύπτει όλη τη λεκάνη της Μεσογείου.

Ο Hébrard, εξασκώντας τη διπλή ιδιότητά του, του πολεοδόμου και του αρχιτέκτονα, θα εκπονήσει πλήρεις αρχιτεκτονικές μελέτες για μεμονωμένα δημόσια κτίρια και θα προτείνει συγκεκριμένες όψεις σε διακεκριμένους άξονες και πλατείες της πόλης, καθώς και στον περιβάλλοντα χώρο σημαντικών μνημείων.

Γι' αυτά τα τελευταία, το νέο σχέδιο προέβλεπε ειδικές ρυθμίσεις με στόχο την ανάδειξή τους ως μεμονωμένων κτιρίων ιδιαίτερης καλλιτεχνικής αξίας. Αυτή η μουσειακή διατήρηση και ανάδειξη των μνημείων ακολουθούσε τους αισθητικούς κανόνες της Beaux Arts, δεν ανταποκρινόταν όμως στην αναγκαία, για την αποκατάσταση της συνέχειας στην εικονογραφία της πόλης, διατήρηση της κλίμακας. Έτσι τα μνημεία, απελευθερωμένα από τον περιβάλλοντα χώρο τους, τοποθετούνται στον άξονα σημαντικών οδικών αρτηριών που τους εξασφαλίζουν μνημειακές προοπτικές και θέες και αναδεικνύονται ως μοναδικά σημεία αναφοράς.

Σ' αυτή τη λογική, η Ροτόντα τοποθετήθηκε στο κέντρο μιας κυκλικής πλατείας, όπου καταλήγουν ακτινωτά

δρόμοι που τη συνδέουν με άλλα μνημεία (Αγία Σοφία, Αψίδα του Γαλερίου), εξασφαλίζοντας μέσω διαγωνίων συνδέσεων, οπτικές επικοινωνίες μεταξύ καίριων σημείων της πόλης. Επίσης δημιουργούνται πλατείες μπροστά από την Αγία Σοφία και την Αχειροποίητο, όπου και προτείνεται να εφαρμοσθούν όψεις συγκεκριμένης μορφολογίας.

Ειδικά για την Αχειροποίητο, ο Hébrard μελετά τα αρχαιολογικά δεδομένα του μνημείου, προτείνει την αποκατάσταση της αρχικής του μορφής με την αποκατάσταση ενός Atrium και ενός βαπτιστηρίου, δεν δέχεται όμως την «ανώνυμη» αρχιτεκτονική του περιβάλλοντος χώρου της, αυτή που αθροιστικά διαμόρφωσαν οι διαδοχικές επεμβάσεις στο αστικό τοπίο της μεταβυζαντινής πόλης. Αντίθετα, επιλέγει και προτείνει μια αρχιτεκτονική που ακολουθεί τις χαράξεις και τους όρους δόμησης του νέου σχεδίου και εντάσσεται μορφολογικά σε μια υποθετική εικόνα του περιβάλλοντος χώρου σε μια δεδομένη χρονική στιγμή που ο ίδιος επιλέγει ως αντιπροσωπευτική, σε μια προσπάθεια επαναπροσδιορισμού και ιεράρχησης του αστικού χώρου σε σχέση με το μνημείο. Όπως αναφέρει κι ο R. Dreyfus, η βούληση του Hébrard ήταν «να κάνει τη Θεσσαλονίκη μια μοντέρνα πόλη χωρίς να της αφαιρέσει τον ιστορικό της χαρακτήρα»¹¹.

Οι επιβεβλημένες όψεις που πρότεινε το νέο σχέδιο (άρθρα 41-45) αφορούσαν την παραλιακή οδό από τη Βενιζέλου ως την Αγίας Σοφίας, το «επιχειρηματικό» κέντρο, δίπλα στο λιμάνι, την πλατεία Ιπποδρομίου και βέβαια τα κτίρια επί της πλατείας Μεγάλου Αλεξάνδρου και της λεωφόρου των Εθνών. Από αυτές εφαρμόστηκαν τελικά μόνο οι δύο τελευταίες περιπτώσεις της σημερινής οδού και πλατείας Αριστοτέλους και αυτές με αρκετές τροποποιήσεις.

Το σχέδιο προέβλεπε επίσης ένα διοικητικό κέντρο που έλειπε από τη Θεσσαλονίκη του 19ου αιώνα και ένα εμπορικό κέντρο που θα περιελάμβανε το εμπόριο πολυτελείας γύρω από τις οδούς Βενιζέλου και Μεγάλου Αλεξάνδρου (I. Τσιμισκή) και τις «παραδοσιακού τύπου» αγορές, εκατέρωθεν της λεωφόρου των Εθνών.

10. Βλ. E. Hébrard, "Mission à Konia, Asie Mineure, pour l'étude des monuments Turcs Seldjoukides", *Comptes Rendus de l'Académie des Inscriptions et des Belles Lettres*, Paris 1913 καθώς και "Les monuments Seldjoukides de Konia", *L'illustration*, 25.08.1923.

11. R. Dreyfus, "Le nouveau plan de Salonique", *L'Architecture*, Avr. 1923, σ. 101.

Το διοικητικό κέντρο αποτελούσαν το δημαρχείο, το δικαστικό μέγαρο και μια σειρά δευτερευόντων κτιρίων που θα στέγαζαν τις υπόλοιπες δημόσιες υπηρεσίες. Η χωροθέτησή του σε μια νέα πλατεία στον άξονα της λεωφόρου των Εθνών και βορείως της Εγνατίας, εξασφάλιζε τη συνέχεια του μνημειακού άξονα, διαχώριζε όμως λειτουργικά τις δύο πλατείες. Οι πολεοδόμοι της εποχής χαιρέτησαν με ενθουσιασμό την ιδέα να υπάρχουν δύο ξεχωριστές πλατείες, με διαφορετικές λειτουργίες για τη ζωή της πόλης, αναφέροντας μάλιστα το παράδειγμα της Πριήνης στην αρχαιότητα¹². Έτσι η κάτω πλατεία την οποία ο P. Lavedan παρομοιάζει με την Piazzetta του Αγ. Μάρκου στη Βενετία¹³ θα ήταν το κέντρο του εμπορίου πολυτελείας και της αναψυχής συγκεντρώνοντας τα πολυτελή ξενοδοχεία και τα καφέ της πόλης, όπου κανείς θα μπορούσε να απολαύσει τη θέα της θάλασσας και του Ολύμπου, ενώ η πάνω πλατεία θα διευκόλυνε τις κινήσεις των κατοίκων που θα ήθελαν να εξυπηρετηθούν από τις δημόσιες υπηρεσίες παρέχοντας ταυτόχρονα τη δυνατότητα οργάνωσης μεγάλων συγκεντρώσεων.

Και οι δύο πλατείες ακολουθούν τις ίδιες αρχές οργάνωσης του χώρου και ορίζονται από ένα ορθογώνιο το οποίο στη βόρεια πλευρά του καταλήγει σε ημικύκλιο με σκοπό να δημιουργηθεί μια ομαλή μετάβαση από αυτόν τον ορθογωνισμένο χώρο στον κεντρικό άξονα της λεωφόρου των Εθνών. Η διαφορά μεταξύ των δύο πλατειών συνίσταται στο ότι το ημικύκλιο στην κάτω πλατεία ορίζεται από την κατάλληλη διαμόρφωση των αντίστοιχων οικοδομικών τετραγώνων, ενώ στην πλατεία του διοικητικού κέντρου ορίζεται από τα κτίρια «συνοδείας» των δύο κύριων διοικητικών κτιρίων, του δημαρχείου και του δικαστικού μεγάρου. Τα δύο τελευταία απόλυτα συμμετρικά ως προς τον κεντρικό άξονα επέβαλαν, εκτός της ίδιας μορφολογικής άποψης, ίσα μεγέθη σε δύο διαφορετικής σημασίας και έκτασης κτιριολογικά προγράμματα, γεγονός που είχε επισημανθεί και κατά τη διεξαγωγή του σχετικού αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για το δημαρχείο της πόλης το 1924 και σε σχετικό άρθρο που δημοσιεύτηκε το 1939 στα *Τεχνικά Χρονικά* από τον Α. Δημητρακόπουλο, επιθεωρητή Δημοσίων Έργων¹⁴. Την πλατεία συμπλήρωνε στο βόρειο τμήμα της μια θριαμβική αψίδα που είχε ως στόχο να δημιουργήσει μια «κλειστή» πλατεία στο πρότυπο αντίστοιχων ευρωπαϊκών (όπως π.χ. στο Νανσύ η Place Stanislas), αφήνοντας παράλληλα ανοιχτή την προοπτική, με κατάλληλες κλιμακωτές διαμορφώσεις, προς τη νέα βασιλική του Αγίου Δημητρίου. Η πρόταση του Hébrard συνάντησε αντιδράσεις και μάλιστα από

ένα άλλο μέλος της επιτροπής του νέου σχεδίου, τον μετέπειτα καθηγητή στο Μετσόβιο Πολυτεχνείο Κ. Κιτσίκη, ο οποίος πρότεινε, στην παράδοση των μεσαιωνικών κεντροευρωπαϊκών πλατειών, την τοποθέτηση του δικαστικού μεγάρου, με ιδιαίτερα τονισμένη την κατακόρυφη διάσταση στον άξονα της πλατείας και «κλείσιμο» της προοπτικής προς τη βασιλική του Αγίου Δημητρίου¹⁵.

Επρόκειτο δηλαδή, όπως παρουσιάζεται άλλωστε και στο σχέδιο του 1919, να κτισθεί νέος ναός αφιερωμένος στον πολιούχο Άγιο της Θεσσαλονίκης ακριβώς στην απόληξη του μνημειακού άξονα και πριν την κλιμακωτή διαμόρφωση που οδηγούσε σε έναν άλλο βυζαντινό ναό του Προφήτη Ηλία. Ήταν μια πρόταση του Hébrard ο οποίος με δεδομένο την ολοσχερή σχεδόν καταστροφή του μνημείου, φιλοδοξούσε να συμπληρώσει, με μία νέα εκκλησία, το κτιριακό σύμπλεγμα της άνω πλατείας και του Centre Civique. Ο ναός θα αποτελούσε «χαρακτηριστικόν οπτικόν τερματισμόν εις το βάθος του ορίζοντος με το αμφιθεατρικόν περιβάλλον της όπισθεν πόλεως, ορατόν από την αφετηρία της μνημειακής λεωφόρου»¹⁶. Τελικά επικράτησε η άποψη για την αναστήλωση-ανακατασκευή του μνημείου¹⁷ και την ανέγερση στην ίδια θέση ενός μνημείου «σχετιζομένου με τον Ευρωπαϊκόν πόλεμον, διαρκούντος του οποίου ετέθησαν τα θεμέλια ανακαινίσεως της πόλεως»¹⁸.

Καμία από αυτές τις προτάσεις, περί ανεγέρσεως νέου κτιρίου στην απόληξη του μνημειακού άξονα, δεν προχώρησε και στο τελικό σχέδιο διακρίνουμε μία ασαφή αμφιθεατρική διάταξη και μια εν γένει διαμόρφωση του χώρου συμμετρική ως προς την υπό αναστήλωση βασιλική του Αγίου Δημητρίου. Την έλλειψη προοπτικής

12. P. Lavedan, όπ.π., σ. 244.

13. Όπ.π., σ. 245.

14. Α. Δημητρακόπουλος, «Το νέον διοικητικόν κέντρον Θεσσαλονίκης», *Τεχνικά Χρονικά*, Ιούλιος 1939, σσ. 213-225.

15. *50 Ετών Δράσις του Κώστα Κιτσίκη*, Αθήνα, 1963, σσ. 34-36. Ο ίδιος είχε συγγράψει και τη μονογραφία *Η κτιριολογική άποψις του Νέου Σχεδίου Θεσσαλονίκης* (1919), στην οποία αναφέρεται διεξοδικά στην παρουσίαση και ανάλυση ενός πρότυπου οικοδομικού τετραγώνου του νέου σχεδίου.

16. Α. Δημητρακόπουλος, όπ.π., σ. 217 και R. Dreyfus, όπ.π., σ. 103.

17. Για την ανοικοδόμηση του ναού αποφασίστηκε το 1926 από το Υπουργείο Συγκοινωνίας η διάθεση ποσού 8 εκατομμυρίων δρχ. «εκ των εκ της πωλήσεως των οικοπέδων της καείσης ζώνης πλεονασμάτων». Όπ.π., σ. 216.

18. Όπ.π. και P. Lavedan, όπ.π., σ. 154.

13 Κτηματογράφο ανοικοδομήσεως πόλεως Θεσσαλονίκης

κορύφωσης του διοικητικού κέντρου επιχείρησε να λύσει ο αρχιτέκτων Αριστοτέλης Ζάχος με την τοποθέτηση του κωδωνοστασίου στο κέντρο του υπό διαμόρφωση χώρου, ως τμήμα μιας ευρύτερης αποκατάστασης της αρχικής μορφής του συγκροτήματος του ναού¹⁹.

Δεν θα επέμενα σε αυτήν την πέραν του διοικητικού κέντρου πλατεία, αν δεν έρχονταν στο φως νέα στοιχεία που αναδεικνύουν τη σημασία της στην πρώτη φάση σχεδιασμού του νέου σχεδίου. Μετά από μακροχρόνια έρευνα εντοπίστηκαν πρωτότυπα σχέδια του E. Hébrard τα οποία παρουσιάζουν με κάθε λεπτομέρεια εκτός από τις όψεις των μεγάρων του δημαρχείου και των δικαστηρίων, τις όψεις των διοικητικών κτιρίων τα οποία, συνδεδεμένα με την Αψίδα του Θριάμβου, συμπληρώνουν το όριο της πλατείας, και τον Ναό της Νίκης (Temple de la Victoire), όπως αναφέρεται το

μνημείο για τον Α΄ ΠΠ²⁰. Για το Ηρώο αυτό και τη σύνδεσή του με τη βασιλική του Αγ. Δημητρίου υπάρχει ειδικό σχέδιο που καταδεικνύει τον προβληματισμό του Hébrard για την απόληξη του μνημειακού άξονα.

19. Όπ.π., σ. 220.

20. Τα σχέδια εντοπίστηκαν στο αρχείο του αρχιτέκτονα Αλέξ. Σ. Καλλιγά που είχε την πρόνοια να τα διασώσει και να τα διαφυλάξει μετά την «εκκαθάριση» του αρχείου του τ. Υπουργείου Συγκοινωνιών. Ο Στέφανος Καλλιγάς, άξιος συνεχιστής του έργου του πατέρα του, έθεσε στη διάθεσή μας και για τις ανάγκες της εκθέσεως αυτά τα σχέδια και τον ευχαριστώ θερμά. Αντίστοιχα ευχαριστώ τον ομότιμο καθηγητή του ΕΜΠ κ. Μάνο Μπίρη για τη διάθεση φωτογραφιών των σχεδίων από κτίρια του Hébrard που πρόλαβε και αντέγραψε πριν την απόσυρση κάποιου άλλου τμήματος του αρχείου του ίδιου Υπουργείου. Ένα τρίτο τμήμα του ίδιου αρχείου διασώθηκε στο ΕΛΙΑ Θεσσαλονίκης.

Η πλατεία του διοικητικού κέντρου (place civique) κατ' αναλογία με την πλατεία του Μεγ. Αλεξάνδρου ήταν ανοικτή στο νότιο τμήμα της προσφέροντας όχι βέβαια τη θέα στη θάλασσα και τον Όλυμπο, αλλά σε δύο συμμετρικά σχεδιασμένους κήπους γύρω από τα δύο νεότερα μνημεία της πόλης, την Παναγία Χαλκέων και το Bey Hamam. Κι εδώ εφαρμόζεται για μια ακόμη φορά η ίδια μουσειακή διατήρηση και ανάδειξη των μνημείων και μάλιστα τόσο διαφορετικών μεταξύ τους – ακόμη και σε επίπεδο αρχικής στάθμης εδάφους – μέσω καταλλήλων διαμορφώσεων και χωρίς την παραμικρή μέριμνα διατήρησης στοιχείων από το αρχικό πολεοδομικό ή αρχιτεκτονικό περιβάλλον τους.

Σε αντίθεση με τις επιβεβλημένες όψεις που σχεδίασε ο Hébrard, όπου ένα μεγάλο και ίσως το σημαντικότερο μέρος υλοποιήθηκε – η σημερινή οδός και πλατεία Αριστοτέλους –, από τα δημόσια κτίρια που σχεδίασε για το διοικητικό κέντρο δεν υλοποιήθηκε κανένα, καθώς, εκτός των ποικίλων συζητήσεων και αντιδράσεων, η ανακάλυψη της Αρχαίας Αγοράς το 1962 στην πλατεία Δικαστηρίων έθεσε οριστικό τέλος στη δημιουργία ενός διοικητικού κέντρου στον πυρήνα της πόλης.

Ο Hébrard ασχολήθηκε και με τον σχεδιασμό και άλλων δημοσίων κτιρίων και συγκροτημάτων, είτε ενταγμένων σε ευρύτερους πολεοδομικούς σχεδιασμούς (π.χ. Πανεπιστήμιο, περιοχή Λ. Πύργου) είτε ως μεμονωμένα κτίρια τοποθετημένα σε προβλεπόμενες από το αρχικό σχέδιο θέσεις (Ταχυδρομείο, Εθνική Τράπεζα, Χρηματιστήριο, Εμπορικό Επιμελητήριο κ.ά.)²¹, από τα οποία επίσης κανένα δεν υλοποιήθηκε.

Σε αντίθεση με τα ελάχιστα που έχουν γραφεί για τους τύπους των νέων κτιρίων που προτείνει ο Hébrard, η μορφολογία που επέλεξε και η σημασία της για την εξέλιξη της αρχιτεκτονικής στην ανοικοδομούμενη πόλη αποτέλεσε προσφιλέσ αντικείμενο συζητήσεων και κριτικών από τους συγχρόνους του, αλλά και από νεότερους μελετητές του έργου του. Χαρακτηρισμοί όπως νεοβυζαντινή, αραβίζουσα, αποικιακή, παρισινή με αναφορές στη Rue de Rivoli και στην Place Vendôme, στις επιβεβλημένες όψεις (façades ordonnancées) του Haussmann, είναι μερικοί από τους χαρακτηρισμούς που αναφέρονται από τους μελετητές του έργου του.

Νομίζω ότι η αλήθεια βρίσκεται στη σύνθεση όλων των προηγουμένων εφόσον ο Hébrard διέθετε αυτή την ευρεία πολιτιστική παιδεία που απαιτούσε ο χειρισμός και η συνδυαστική τώσων διαφορετικών ιστορικών αναφορών ως πηγών έμπνευσης για την απόδοση των κατάλληλων αρχιτεκτονικών μορφών στα συγκεκριμένα προγράμματα.

Κοινό μορφολογικό χαρακτηριστικό τους είναι η απόλυτη συμμετρία των όψεων, ο τονισμός του κεντρικού άξονα με ελαφρά υπερύψωση του μεσαίου τμήματος (δημόσια κτίρια) και η διακριτή κατανομή σε βάση, κορμό και στέψη. Βασικό στοιχείο οργάνωσης της όψης, η συστηματική χρησιμοποίηση της τοξωτής στοάς τόσο στο ισόγειο – που καλύπτει και τη στάθμη του μεσοπατώματος – όσο και στους υπόλοιπους ορόφους.

Στην παράδοση της Beaux Arts και ευρύτερα στη δυτική αρχιτεκτονική, αντίστοιχες μορφολογίες συναντούμε σ' ένα ευρύ φάσμα παραδειγμάτων ξεκινώντας από τα παλάτια της Αναγέννησης – με κοινή αφετηρία τις ordres superposés του Κολοσσαίου της Ρώμης – για να φτάσουμε σε παραδείγματα μιας πιο σύνθετης τεχνοτροπίας, όπως τα διάφορα palazzi της Βενετίας και ιδιαίτερα το Fondaco dei Turchi, πριν από την αναστήλωσή του το 1869, η οποία έγινε υπό το πνεύμα του οριενταλισμού της εποχής και με πρόφαση την αρχική χρήση του κτιρίου.

Στην αρχιτεκτονική της Βορείου Αφρικής, αντίστοιχες όψεις συναντούμε στις εσωτερικές αυλές των κτιρίων, είτε πρόκειται για δημόσια κτίρια, είτε για κατοικίες. Η αρχιτεκτονική στις γαλλικές αποικίες της Β. Αφρικής χρησιμοποίησε αυτές τις εσωτερικές όψεις με τις απαραίτητες εκάστοτε προσθήκες των τυπικών ορόφων για να διαμορφώσει τα μέτωπα των πολυώροφων κτιρίων είτε ακολουθώντας τα εισαγόμενα από τη Μητρόπολη πρότυπα της Beaux Arts (Τύνιδα, Αλγέρι), είτε αναζητώντας την ταυτότητα μιας νέας μεσογειακής αρχιτεκτονικής (Νέες πόλεις Μαρόκου).

Τα χριστιανικά μνημεία της Θεσσαλονίκης και ιδιαίτερα οι βασιλικές της Αχειροποιήτου και του Αγίου Δημητρίου αποτελούν την τρίτη και τη σημαντικότερη πηγή έμπνευσης για τον Hébrard στην προσπάθειά του να αποδώσει το τοπικό χρώμα που πίστευε ότι έπρεπε να έχει η αρχιτεκτονική. Ο Hébrard προσπαθούσε να θεμελιώσει ένα μοντέλο μιας λόγιας αρχιτεκτονικής, ταυτόχρονα τοπικής και διεθνούς, ενός κριτικού ρεζιοναλισμού. Αναζητούσε τον μεσαίο δρόμο ανάμεσα στη διεθνή αρχιτεκτονική, εκλεκτικιστική ή μοντέρνα, και την τοπική παράδοση χωρίς να αντιγράφει ή να μιμείται καμία. Στη Θεσσαλονίκη επέλεξε τη βυζαντινή περίοδο και μάλιστα αυτήν των πρώτων βασιλικών πιστεύοντας ότι αυτός είναι ο κατάλληλος ρυθμός για τα δημόσια κτίρια της αναγεννόμενης πόλης.

21. J. Ancel, *La Macédoine*, Paris 1930, σ. 306, και Α. Καραδήμου-Γερόλυμπος, *Η ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917*, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 150.

Θέλησε να διαφοροποιήσει τη δημόσια εικόνα της από αυτήν των τελευταίων χρόνων της Τουρκοκρατίας, όταν στην πόλη κυριαρχούσε ένας ιδιαίτερος εκλεκτισμός με φανερές τις επιρροές του οθωμανικού μπαρόκ, αλλά και τον επερχόμενο νεοκλασικισμό των πρώτων «επίσημων» κτιρίων της πόλης μετά την απελευθέρωση.

Οι εσωτερικές όψεις της Αχειροποιήτου και κυρίως του Αγίου Δημητρίου, προδιαγράφουν την τυπολογία των όψεων στα κτίρια του Hébrard, τον ρυθμό επανάληψης των ανοιγμάτων, την εναλλαγή των κενών και των πλήρων και αποτελούν τη βάση για κάθε περαιτέρω μορφολογική διαφοροποίηση. Η μορφολογική συγγένεια είναι περισσότερο εμφανής στο δημαρχείο με τις τρεις επάλληλες τοξοστοιχίες και λιγότερο στις επιβεβλημένες όψεις της οδού και της πλατείας Αριστοτέλους λόγω της μεσολάβησης των τυπικών ορόφων. Εκεί ίσως κρύβεται το αδύνατο σημείο στην τελική μορφή των κτιρίων, που είναι τα μόνα που υλοποιήθηκαν και μάλιστα σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα. Ο τρόπος που τελικά επιλέγεται να ερμηνευθεί αυτή η συγκεκριμένη αρχιτεκτονική δεν είναι αυτός που θα περίμενε κανείς από έναν αρχιτέκτονα που έζησε από κοντά αυτά τα μνημεία, είδε την καταστροφή του Αγίου Δημητρίου και οραματίστηκε στην ασκεπή πλέον βασιλική τις όψεις των κτιρίων του ως μεγεθυμένες προβολές των εσωτερικών-εξωτερικών όψεων του μισοκαμένου μνημείου στον χώρο της πόλης. Δεν έγιναν αντιληπτές οι συνθετικές αξίες του μνημείου, αλλοιώθηκαν οι αναλογίες και κατέληξε η μεταφορά αυτής της αρχετυπικής αρχιτεκτονικής να γίνει μέσα από τις ευκολίες προσαρμογής που του παρείχαν το εισαγόμενο νεοβυζαντινό στυλ και οι arabisances. Το νεοβυζαντινό στυλ εξάλλου θα επιλέξει και για τον Ναό της Νίκης, στην απόληξη του κεντρικού άξονα, στα πρότυπα των μεγάλων εκκλησιών των αρχιτεκτόνων P. Abadie και L. Vaudoyer²².

Επιβεβλημένες όψεις αντίστοιχης μορφολογίας προτάθηκαν επίσης από την επιτροπή σχεδίου Θεσσαλονίκης στα συνεχή μέτωπα των Bazars που σχεδιάστηκαν εκατέρωθεν του μνημειακού άξονα με καταστήματα στο ισόγειο και εργαστήρια στον όροφο. Οι οικοδομικές νησίδες στις σημερινές αγορές Βλάλη και Βατικιώτη παρουσιάζουν ιδιαίτερα αυξημένη κατάτμηση ιδιοκτησιών, οργανώνονται σ' ένα εσωτερικό σύστημα δρόμων, εσωτερικών αυλών και πλατειών το οποίο εντάσσεται στους βασικούς άξονες και τα τυπικά οικοδομικά τετράγωνα του σχεδίου Hébrard. Οι όψεις των κτιρίων αναπαράγουν σε μικρή κλίμακα τις συνθετικές αρχές που ισχύουν και για τις υπόλοιπες επιβεβλημένες όψεις με κύρια χαρακτηριστικά τις στοές στο ισόγειο και τα δίλοβα τοξωτά παράθυρα στον όροφο. Σε σχέδια που εντοπίστηκαν

στο αρχείο του καθηγητή Μ. Μπίρη και του Υπουργείου Συγκοινωνίας αποδίδουν μια πιο αφαιρετική εκδοχή της λύσης που τελικά εφαρμόστηκε και η οποία οφείλεται σε σχεδιαστική πρόταση του E. Hébrard²³.

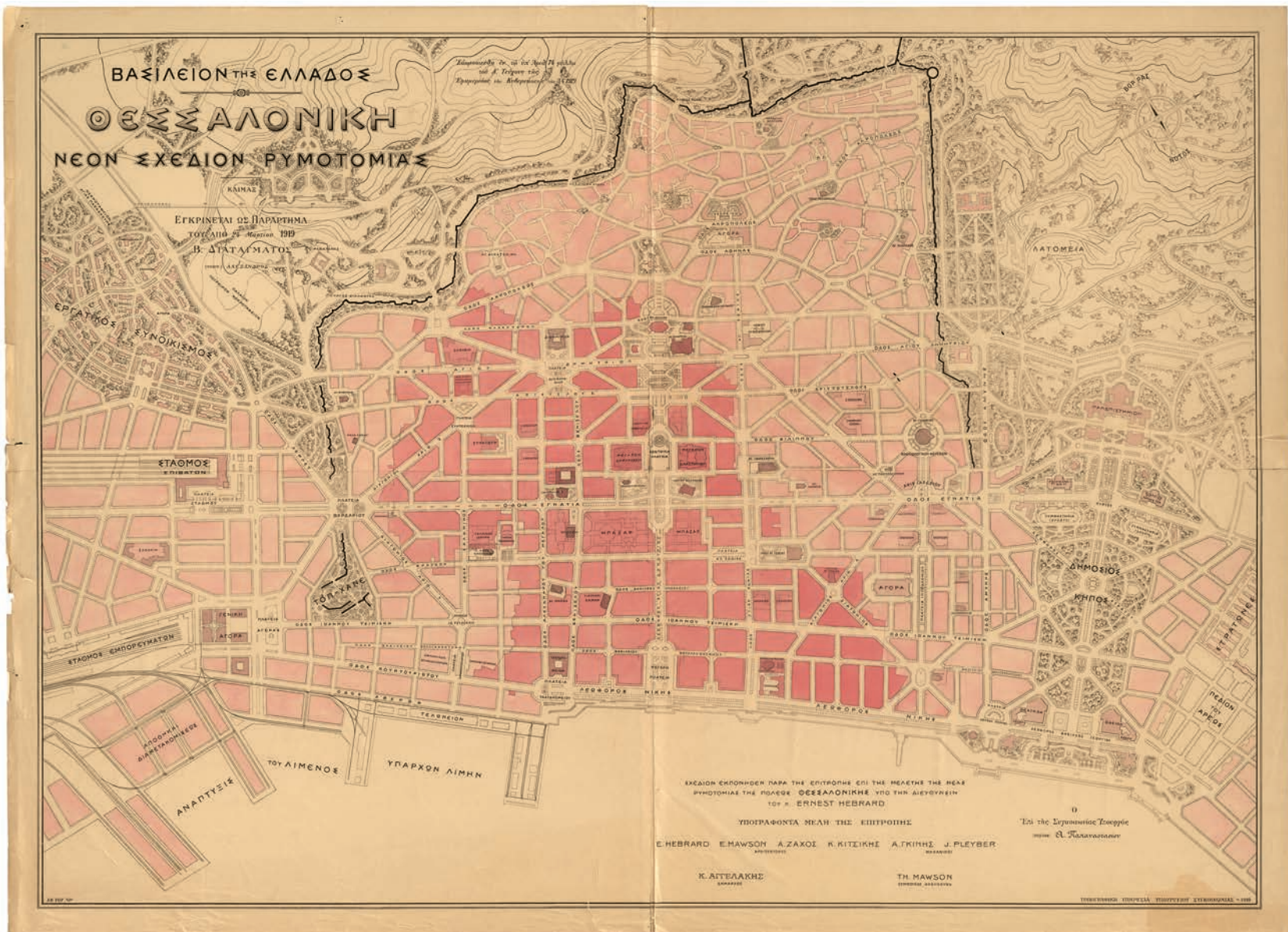
Το στυλ Hébrard, αντίθετο στον εκλεκτισμό της Τουρκοκρατίας και στον νεοκλασικισμό της πρωτεύουσας του νεοελληνικού κράτους, επιχείρησε κατ' αρχάς μια ανάγνωση της τοπικής βυζαντινής, αλλά όχι μεταβυζαντινής παράδοσης. Του καταλογίζουν συχνά ότι αγνόησε τη μακεδονίτικη αρχιτεκτονική της Τουρκοκρατίας και την απέκλεισε από τις πηγές έμπνευσής του²⁴. Αυτό εν μέρει δικαιολογείται από το γεγονός ότι ο Hébrard δεν σχεδίασε κατοικίες, όπου θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει στοιχεία από την τοπική αρχιτεκτονική παράδοση, αλλά ασχολήθηκε μόνο με δημόσια κτίρια και ως εκ τούτου εξέλειπαν τα αντίστοιχα μοντέλα αναφοράς, εφόσον όλα τα δημόσια κτίρια της πόλης πριν το 1917 ήταν ενταγμένα στις αρχιτεκτονικές επιλογές της τελευταίας φάσης του οθωμανικού εκσυγχρονισμού και υιοθετούσαν τα διεθνώς αποδεκτά πρότυπα του εκλεκτισμού.

Ωστόσο οι προτάσεις του για την επιβολή συγκεκριμένων όψεων σε καίριους άξονες και πλατείες της πόλης, καθώς και οι πλήρεις μελέτες του για ορισμένα δημόσια κτίρια, όπως παρουσιάστηκαν ανωτέρω, στοιχειοθετούν ιδιαίτερη άποψη για τον τοπικό χαρακτήρα της σύγχρονης αρχιτεκτονικής. Εντασσόμενη αυτή η αρχιτεκτονική στα διεθνή πλαίσια του ρεζιοναλισμού, θα μπορούσε να παραλληλισθεί με την εμφάνιση του τοπικού στοιχείου στη δημόσια αρχιτεκτονική των εθνικών κρατών σε αντιπαράθεση προς την αρχιτεκτονική έκφραση του προηγούμενου φορέα εξουσίας. Στη Θεσσαλονίκη, για πρώτη φορά στην Ελλάδα, χρησιμοποιείται η «τοπική» παράδοση για να διαφοροποιήσει τη δημόσια εικόνα της δεύτερης σε μέγεθος πόλης της χώρας, από τον εκλεκτισμό της Τουρκοκρατίας.

22. Τα σχέδια του Ναού της Νίκης προφανώς είχε υπόψη του ο αρχιτέκτων Άγγ. Σιάγας όταν μιλούσε στο Βήμα της 16.10.1962 για «σχεδιογραφικές φαντασιώσεις καθ' υπόδειγμα της Sacre Coeur της Μονμάρτης», στο Αλ. Καραδήμου-Γερόλυμπος, «Δημοτικά κτίρια και αρχιτεκτονική στη Θεσσαλονίκη του μεσοπολέμου», *Τεχνική Ενημέρωση*, No 38, ΤΕΕ ΤΚΜ, Δεκ. 1985, σσ. 53-54.

23. Αρχείο Υπ. Συγκοινωνίας, ΕΛΙΑ-MIET Θεσσαλονίκης.

24. Όπως αναφέρουν σχετικά αναλυτές του έργου του στην Ινδοκίνα, ο Hébrard έδινε μικρή σημασία στη minor τοπική αρχιτεκτονική, ως φτωχή σε μνημεία, και ονειροπολούσε για το πώς ήταν φτιαγμένες οι πόλεις στην αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα. V.G. Wright, *The politics of design in french colonial urbanism*, The University of Chicago Press, 1991, σ. 206.

14 Το νέο σχέδιο ρυμοτομίας μετά την πυρκαγιά του 1917. Διακρίνονται τα όρια της πυρκαϊστού